

L'ètica de la societat davant l'ancianitat

José Luis L. Aranguren Catedràtic Emèrit d'Ètica de les Universitats de Santa Bàrbara, als E.U.A., i de Madrid.

Ponència presentada a les: IV Jornades Interdisciplinàries "L'ANCIANITAT, NOVA ETAPA CREADORA", organitzades per l'Àmbit d'Investigació i Difusió Maria Corral. Barcelona, 1983.

Som aquí per tal de reflexionar sobre l'ètica de la societat davant l'ancianitat,. Del que aquesta ha representat al llarg dels temps, perquè aviat és dita l'ancianitat i aviat són dites les edats de la vida. Però, com deia molt bé el doctor Garcia-Sabell, l'edat, el temps de la vida de l'home, constitueix més aviat un continu.

No ha estat establert enlloc que hi hagi un període que acabi tal dia de tal mes i de tal any. Això són uns talls que, més aviat amb una certa arbitrarietat, nosaltres apliquem en aquest continu, en aquesta continuïtat de l'edat, els quals no sempre han estat fets de la mateixa manera.

Les edats no sempre han estat dividides de la mateixa manera. Per descomptat, i és ben sabut, que hi ha hagut civilitzacions, que hi ha hagut cultures, en què els ancians eren els governants, eren la gent més prestigiosa, eren els posseïdors de tot el saber i de tots els governs. Però en l'Antiguitat, en l'Antiguitat romana, l'adolescència, això que avui ens sona a pubertat, durava fins als 28 anys, i en aquesta edat començava el que els romans anomenaven la "iuventus", la qual acabava als 50 anys. I dels 50 als 60 anys és quan s'esqueia la "virilitas", és a dir, la virilitat i la maduresa, o sigui, l'edat més esplendorosa i esplèndida de l'home. Però com que els extrems es toquen, als 60 anys començava la vellesa.

Així, doncs, al cap i a la fi, no és pas tan xocant el fet, al qual ha estat feta referència durant la intervenció dels representants de la premsa, que avui som governants, tots -perquè, en definitiva, tots pertanyem a un bloc o a l'altre i els governants de l'un i de l'altre són propectes, són senils-, tots som governats per persones molt velles.

No diré pas que sigui una sort, crec que no ho és confesso sincerament que m'estimaria més uns altres governants, millors que els uns i que els altres, que els d'una banda i els de l'altra, i no tant potser perquè són vells, com perquè no me n'agrada cap. El cert és que d'aquest perllongament i d'aquest pas gairebé imperceptible de reconèixer algú com en plena "virilitas", en plena maduresa, en plena possessió de totes les facultats més preuades, hom passa immediatament, ben aviat, a ser relegat a la vellesa.

LA JOVENTUT, INVENCIÓ CULTURAL

El que passa, doncs, és que les edats canvien. Així tothom sap que la joventut és una pura invenció cultural. Els joves no han existit com a tals fins ben entrat el segle XX. Abans hi havia uns pre-adults, després els cadells d'adult, els quals es disfressaven.

Jo, per exemple, si tinc tanta simpatia pels joves, és perquè mai no he estat plenament jove. Per moltes raons. Per raons biogràfiques, per mor que he estat sempre massa bo, formal, etc, la qual cosa és símptoma més aviat de vellesa prematura; però també pel fet que ningú no era jove en la meua època. Tampoc no eren pre-adults; es disfressaven, es deixaven bigoti, no barba (la barba té ara una significació completament diferent), però s'esforçaven perquè els sortís aviat el bigoti i per aparentar d'adults, per vestir-se d'adults.

Fins que ha arribat un moment en què hem descobert, per fi!, que la joventut és d'edat millor de la vida. I ara ens passa al revés: tothom, per molt vell que sigui, procura disfressar-se de jove (és clar que avui me n'he estat, perquè havia de comparèixer en un acte solemne davant vostre); habitualment, qui més qui menys d'entre els vells, per molt vells que siguem, més aviat volem quedar, mostrar-nos, com a relativament joves.

De manera que la joventut ha pujat en el seu paper i la vellesa ha baixat en relació amb altres èpoques, i aquesta es troba ara en un moment crucial, raó de més per a l'oportunitat d'aquestes Jornades sobre la vellesa.

Però heu de pensar que fins i tot la joventut, que com he dit abans és una pura invenció cultural del segle XX, ha canviat. Perquè de jove, quan van inventar la joventut, n'era la gent de 20 anys. Avui, els veritablement joves, a parer d'aquells, són els "teen agers", és a dir, els qui tenen de 13 a 19 anys, els qui es troben als "teen". I per aquests, els de 20 en amunt ja son vells o gairebé. Això em fa veure fins a quin punt hi ha joc entre les edats i que potser hi ha també un rejuveniment progressiu de la vida.

Així, els vells ens sentim avui probablement menys vells per contagi de la moda, de la "juvenilització, però igualment perquè hi ha un rejuveniment general i tothom és més jove. I és un altre motiu d'acció de gràcies, el fet que, en una època com la nostra i per la contribució de la higiene, de la sanitat, de la medicina i de tants factors més, hom sigui avui més jove, amb la mateixa edat, que no pas ho seria en una altra època. És ben relatiu, doncs, tot això de les edats i del fraccionament de l'existència en períodes diferents segons l'edat.

TERMINOLOGIA

He notat que n'hi ha molts aquí que es fixen en els noms, en els noms de la vellesa. D'entrada, em sembla que ha estat un bon encert el de la recuperació d'aquesta paraula, la més solemne de totes emprades per designar-nos als vells, la paraula *ancianitat*. Era una paraula relegada més aviat a un llenguatge acadèmic, important, que anava esdevenint cada vegada menys usual.

La paraula *ancianitat*, amb prou feines la fem servir, i quan surt als diaris, més, més l'adjectiu que no pas el substantiu, és per a dir una cosa que no ens agrada mai: un ancià.

Abans deien, ara ja no, "un ancià de 60 anys va tenir un accident"; però per al de 70 anys sí que ho continuen dient: "un ancià de 70 anys ha estat atropellat per un cotxe".

Avui, els de 70 anys no admitem que ens anomenin ancians, llevat que sigui sota aquesta rúbrica de "l'ancianitat, nova etapa creadora"; però no ens agrada que ens ho diguin a la premsa. Crec tanmateix que està bé, sí, efectivament, que recuperem aquesta paraula: *ancianitat*. Una mica solemne potser, però sona bé; i també la paraula *vellesa*, és clar, que és la més usual.

Molt aviat hauré de participar en unes Jornades sobre l'ancianitat, però allí els ancians seran anomenats els més grans. Els més grans és un eufemisme afectiu: "és molt gran", "ja és gran". No diuen: és vell, és ancià; diuen: és gran. Trobo que és una mena d'eufemisme afectuós que no està malament, i aquí han sonat aquestes dues paraules: *senescent*, que va envellint, participi de present, i *senil*, el que ja és vell del tot, el que ja és a la senectut. Però la senectut no hauria de comportar pas necessàriament la decrepitud.

Espero que, dels qui som aquí i dels quatre senils o vells que hem participat en aquestes Jornades com a ponents, ningú no dirà que som senils. Crec que no en som.

Ara us vull confessar, a vosaltres, que anit vaig estar temptat de témer que havia caigut en la senectut, amb totes les decrepituds corresponents, però aquest matí ja m'he llevat summament optimista. Hi ha d'altres paraules, com *longevitat*, que també són prestigioses. Aquestes terminacions en "-tat", "*ancianitat*", "*longevitat*", en castellà sempre són més importants i sonores; però *longevitat* indica possessió de molts anys, d'un llarg "evo", i això ens posa en relació amb els "evos" i, per tant, ens treu de la quotidianitat i ens eleva a un rang summament important. De manera que jo diria que aquestes dues paraules, *ancianitat* i *longevitat*, ens fan tornar a l'època del prestigi dels ancians.

Això fa potser que no siguin pas les més properes a la nostra sensibilitat, perquè aquella època ja ha passat i no tornarà; em temo que no tornarà pas.

Els ancians haurem de cercar el nostre lloc al sol, el nostre aire, el nostre oxigen, com deia el professor Vimort, per altres bandes, però no pel camí de la recuperació del que van ser els ancians, aquells matusalems, aquells longeus d'altre temps.

L'ancianitat és també, és clar, l'edat de la jubilació. I com passa sempre amb els noms dels vells, sempre hi ha una ambigüitat, perquè jubilació ve de "iubilum" (crit d'alegria, de festa), i això fa suposar que el jubilat ha d'estar ple d'alegria per haver arribat al cim d'aquesta edat, per haver assolit també el repòs temporal, és a dir, el seu retir, la seva jubilació, en el sentit administratiu de la paraula, com deia el meu antic amic Vigil.

Però la jubilació no és només això o encara menys que això, és senzillament una situació administrativa, com ell deia, però pot ser també una cosa molt més greu, és allò a què es referia Ruiz-Torres. Hi ha persones que no poden resistir la jubilació, que no poden resistir el retir -ho comprenc molt bé-, i llavors envelleixen, ens ha estat demostrat que envelleixen fisiològicament d'una manera impressionant.

Tinc un cunyat que és més senil que no pas jo, pel que fa als anys -en té força més-, el qual continua treballant i necessita continuar treballant per no caure en aquest envelliment, que es l'envelliment greu, l'envelliment psicològic de la jubilació, en el mal sentit de la paraula. I després n'hi ha d'altres que no ens jubilem mai.

Acostumo a dir que des del moment precís en què vaig ser jubilat de la meva Càtedra fixa, vaig canviar la fixa per una càtedra ambulat i que, per tant, continuo sense jubilar-me.

Així, doncs, la jubilació em sembla que és una situació en correspondència amb la paraula, és ambigua i de doble tall. Per una banda, ha de ser alegre, certament, però, per l'altra, és enormement perillosa i fa decaure molt i degrada molt la gent quan es troba, a més, com solen dir, desplaçat, sense cap lloc, sense res a fer, a exercir en la vida. Però ens interessa, com a tema central d'aquesta intervenció, l'actitud moral, l'ètica de la societat envers l'ancianitat, en relació amb les diverses morals de la societat.

EVOLUCIÓ DE LA MORAL

Us demano que no us escandalitzeu pas perquè he fet servir la paraula moral, en plural, en plural, en referir-la a la nostra societat; perquè la moral és sempre canviant, i això ja ho reconeixien els escolàstics i el mateix sant Tomàs. No canviarà pas en les seves bases, en els seus fonaments, però sempre hi ha un canvi en la moral vigent dins la societat, fins i tot dins una societat com la nostra i dins la nostra cultura mateixa.

I hi ha hagut una moral que va sorgir amb el naixement mateix de la Modernitat, de l'època moderna, amb el segle XVI, i que ha estat una moral en què, per primera vegada a la història, la laboriositat, el treball, van començar a ocupar un lloc absolutament central. La moral del treball, la moral de la laboriositat va ser inventada en el segle XVI i ha anat creixent cada vegada en importància.

Abans, les virtuts fonamentals eren unes altres, eren les virtuts teològiques o teologals, la fe, l'esperança, la caritat, la prudència, la justícia i la templança, però la laboriositat no hi era, per enlloc. Aquesta virtut és una invenció feta a partir del que els sociòlegs anomenen l'ètica del treball.

La moral de la laboriositat, de l'acció, de la producció, la moral de la Modernitat per antonomàsia, mesurable en termes de rendiment, una moral així, de producció mesurada en termes de rendiment, no era gaire favorable a l'ancià.

L'ancià no pot rendir gaire, no és mai rendible en el sentit més estricte del mot rendible; més aviat costa diners, no en produeix, no fa feina, treball manual, no és una peça fonamental, ni de bon tros, en aquesta organització laboral de l'existència.

I aquesta ha estat la moral que ha dominat tots aquests segles, des del segle XVI fins ben entrat ja el segle XX. Però en el segle present, la moral de la producció ha anat essent substituïda per la moral del consum: produir ja no era cap problema, hom podia produir tant com volgués, la tecnologia ja era enormement desenvolupada, hi havia hagut no una sinó dues i tres revolucions industrials -la primera revolució industrial, la del vapor; la segona, la del motor d'explosió; la tercera, l'electrònica- i produir no era cap problema. El problema era més aviat consumir; per això hom va passar d'aquella societat de producció a una societat de consum, a avui, a partir de la Segona Guerra Mundial, en acabar aquesta, és quan comença pròpiament aquesta nova societat.

Podríem dir que la nostra moral, per bé o per mal, més aviat per mal que no pas per bé, és una moral consumista. La majoria dels nostres contemporanis valoren o valoraven la felicitat de l'existència, perquè les coses van canviant, amb el consum, i com més poguessin consumir, més feliços se sentien. Però, és clar, per a l'ancià la situació ha millorat una mica, però no pas gaire, perquè encara que pugui ser més eficaç de consumidor que de productor -pot consumir més que no pas rendir produït en un treball mecànic-, de tota manera tampoc no pot competir amb els joves en la gran varietat de consums que hi ha. Això fa que la moral consumista no sigui tampoc una moral favorable a l'ancià. El consumisme no està fet pell. L'ancià pot consumir, però mes aviat en qualitat que en quantitat i, per tant, la seva moral és tota una altra, no pot valorar com a bé màxim un consum absolutament insaciable.

Avui el que hi ha és una crisi econòmica, estem vivint el pas a l'oci. Una amiga nostra ha parlat abans tot reivindicant l'oci, no tan sols, com deia ella i amb raó, per a la Tercera Edat, sinó també per a la Segona Edat.

Per altra banda, deueu conèixer aquest llibre de Racionero que ha estat un "best seller" i que es diu "Del paro al ocio".

Podem dir, doncs, sense exageració, que la nostra societat és una societat que va cap a l'oci.

Ha passat d'una moral del treball a través d'una moral del consum i sembla que s'encamina cap a una moral de l'oci. La qual cosa ens retornaria al temps antic, al temps dels grecs i els romans, al temps en què l'"otium" era una dedicació de l'existència. Tot el que no era "otium" era "negotium", d'on ve la paraula negoci. Ja veieu, doncs, com varia la valoració de les coses. Varia fins al punt que els grecs no tenien pas la paraula oci; la paraula equivalent era "scole", que era el que avui significa oci. Però "scole" és la paraula que, etimològicament, ha donat lloc a la paraula romànica "escola"; i també això és ple de sentit. És que recuperarem l'oci per l'escola?

Perquè l'escola, si els ho preguntem als infants, no ha estat precisament un lloc d'oci, un lloc d'aprenentatge de l'oci, i probablement a l'època actual l'escola necessita ser una època de la vida per a l'aprenentatge de l'oci, i recuperar, per tant, la significació etimològica de la paraula amb que és coneguda.

Així, doncs, la situació, des del punt de vista de la vigència de la moral, és relativament favorable per als vells d'ara, perquè ja ha passat aquella febre productivista, consumista, i hi ha una crisi certa de l'utilitarisme. I no tan sols això, sinó que en la mesura en què es vol, hom vol certament continuar essent consumista, però vol ser consumista qualitatiu; tornem a una mena d'hedonisme o a un neo-hedonisme estètic i relativament frugal, i això sí que és més a l'abast de les apetències i de les possibilitats dels vells.

JO SÓC EL MEU COS

Per altra banda, alguns insistim a anomenar la nostra època, mancats d'una paraula més adient, post-moderna. Es tractaria d'una època de reencantament del món: el món va ser desencadenat dels del naixement de la Modernitat i ara assistiríem al seu reencantament. Cal retornar al món aquesta dimensió mística, aquesta misteriositat.

Els ecologistes, en definitiva, reconeixen que el contacte amb la natura no és cosa que s'acabi en un coneixement cosmològic o fisico-matemàtic de la natura, sinó que hi ha aspectes que representen un poder que traspasa, de bon tros, les possibilitats i les significacions de cada un

de nosaltres.

Així, aquesta devolució del seu sentit místic a la natura, potser li correspon també una devolució de la misteriositat al cos mateix; perquè el cos no és sinó natura, no és sinó una part de la natura.

Llavors, això significa que hauríem de veure d'una altra manera la nostra relació amb el cos. Ens ha passat amb el cos, i és una altra característica de l'època moderna, el que ens ha passat amb la moral globalment, és a dir, que pel fet de ser una moral productivista, hem tendit a mesurar-la en termes de rendiment, i, paral·lelament, hem volgut aconseguir del cos el rendiment màxim.

Fa poc que vaig fer una conferència com aquesta clausurant un simposi sobre l'esport, a Madrid, i a la meva tesi va ser precisament aquesta: que l'esport un cop ha estat professionalitzat, ja no te res a veure amb els jocs olímpics i amb aquelles coses culturals gregues; l'esport absolutament professionalitzat, és una mena de doble del treball; un treball, val a dir-ho, relativament narcisista, perquè el treballador es mira a si mateix i veu les seves marques i els seus records, però els termes de rendiment d'aquest treball especialitzat anomenat esport, són molt més semblants als d'aquest altre rendiment de l'anomenat treball. Hauríem d'establir, doncs, davant d'aquesta conversió de l'esport en una mena de competició contínua per aconseguir avaluacions cada cop més altes, per a batre els rècords, etc., una relació diferent amb el cos, que no sigui la d'un instrument, perquè, en definitiva, el que vol l'esportista és afinar tant com pugui el seu instrument, l'instrument cos.

Per això, i de la mateixa manera, hauríem d'establir una relació diferent amb el nostre cos. Hi ha hagut un filòsof francès, compatriota del professor Vimort, que es diu Merleau Ponty, el qual va dir en un sentit gens materialista: "Jo sóc el meu cos." Si preneu aquesta expressió en un sentit gens materialista, aleshores us situeu ben lluny de la utilització del cos com un instrument, que és el que fa l'esportista i el que ha fet l'home modern amb el seu cos i amb tots els cossos. S'ha valgut de tot com a instruments per a batre nous rècords, més i més rècords de producció.

Llavors, "jo sóc el meu cos" vol dir tota una altra cosa ben diferent, és una nova relació amb la natura en la seva globalitat i amb el cos en particular. Ja no es tracta d'un instrument precís, i llavors podem dir que el cos envelleix, que es va presentant d'una altra manera, i jo vaig essent d'una altra manera amb ell, perquè jo sóc el meu cos. Jo sóc el meu cos, fixeuvos-hi, no és pas el mateix que dir, com fan ara, "el cos és meu" o bé "sóc la mestressa del meu cos". A mi, m'agraden aquestes expressions, tot i que tinc simpatia per les dones feministes.

Si algú em preguntés -veig que no ho feu, però us ho diré encara que no m'ho pregunteu, que de tota manera ja m'ho han preguntat- si sóc avortista d'una forma absoluta, però cal donar la seva part a allò que anomenaven fa uns decennis -em remeto una altra vegada a la moral dels moralistes francesos moderns- la moral de la situació. Cada cas és un cas, és una situació. No podem pas generalitzar, doncs.

De tota manera, jo diria que estic èticament en contra de l'avortament, crec que cal procurar no avortar; que potser hi ha casos d'extrema necessitat en què no hi ha cap més solució que no sigui l'avortament, però que en qualsevol cas aquest problema ètic té ben poc a veure amb el problema penal de ficar a la presó les dones que avorten; aquesta és una altra qüestió del tot a part.

A mi no em sembla gens bé la mentida i tota una colla de coses més; tanmateix, mai no se m'ha acudit que hàgim de suprimir la mentida del món posant a la presó els mentiders.

Jo hi crec, en la presó. I bé!, no és pas que jo no hi cregui, és que els penalistes i els criminòlegs d'ara no creuen en la presó; al contrari, més ben dit, sí que creuen en la presó: creuen que la presó és escola del món, allò per al qual podríem dir que, paradoxalment, és destinada.

L'única cosa que m'interessava d'aquesta digressió sobre l'avortament és que m'agrada més l'expressió "jo sóc el meu cos" que pas l'expressió "el cos és meu".

El meu cos no és meu, sinó que jo sóc el meu cos, i el meu cos, en bona part, em desborda. Per sort, no puc pas controlar el meu cos ni convé que el controli.

Ens deia el doctor Garcia-Sabell, com un consell per als vells a fi de mantenir-los més bé, que de tant en tant convé fer algun excés. Em sembla que sempre en farem algun, d'excés, perquè no sabrem mesurar el nostre comportament amb el cos, perquè espero que oblidarem aquesta moral del rendiment i de veure en el cos un instrument que podem manejar cada vegada més i millor per tal de perfeccionar-lo des del punt de vista de l'avaluació.

De manera que si vivim o estem a punt d'una nova moral, d'una nova societat de reencantament del món, d'una ètica més oberta al que és religiós, que no vol dir pas per força confessional o relatiu a cap confessionalitat, llavors el misteri de la natura, el misteri del cos longeu, és també el misteri de l'ancià.

SABER GAUDIR DE L'OCI

I tot això sí que toca molt més la sensibilitat d'un món, d'una moral, que sembla que va venint. Si tornem a un tipus d'ètica religiosa, a un tipus de moral de reencantament del món, llavors les característiques de l'ancianitat es recuperen. Josep M. Forcada ha parlat dels ancians com a

vencedors del temps i el doctor Garcia-Sabell, de l'estructura agònica de la senectut. Aquest prenia la paraula agònic en el sentit usual i, per tant, no gaire satisfactori. La vida de qui va a morir és la vida de l'agonitzant i el senil és qui ha estat pres per la decrepitud, viu una vida agònica. L'estructura de la seva existència és agònica, i ell ens descrivia els trets fonamentals d'aquesta estructura agònica.

Però jo prefereixo emprar aquesta mateixa paraula en un altre sentit. Parlaria, al costat o abans de l'estructura agònica de la vida, de l'estructura global de la vida del vell. Perquè "agon", com ja sabeu, significa lluita, competició, en un sentit més aviat esportiu. I el vell, em sembla que abans de començar a agonitzar i d'aquesta agonia a què es referia el doctor Garcia-Sabell, cosa que comença ben aviat i que no és pas el que en termes mèdics anomenem agonia, sinó agonal, lluita per vèncer el temps, el temps de la senectut, per ser, a tot estirar, senescent, com dèiem abans, però no senil, i de cap de les maneres decrepit. O, pel cap baix, no decrepit d'esperit.

És cert que el professor Corominas ha parlat d'aquest joc de les diverses edats, però aquestes diverses edats no han de ser pas gaire dissemblants les unes de les altres. I, en qualsevol cas, l'home, arribat a la vellesa ha de lluitar per allò que hem anomenat altres vegades la dignitat del vell i que no consisteix sinó a lliurar-se a la senectut, a no lliurar-se a la decrepitud.

Així, doncs, aquesta virtut de lluita, però de lluita serena, no pas agònica, i tampoc d'una lluita escarrassada, no és una lluita frenètica com la dels adults, sinó una lluita serena per a perllongar la vellesa, per a perllongar l'ancianitat i per anar guanyant hores, minuts i segons d'aquesta ancianitat a la senectut i a la decrepitud. De manera que aquest "agon" serè, aquest prendre's la vida amb filosofia, és una virtut típica de la vellesa i de la Tercera Edat.

Prendre's la vida amb filosofia és cosa que els vells poden fer amb més facilitat que no pas els no vells; m'estic recordant, en aquest moment, del que ens deia una senyora amb accent anglès: que l'oci ha de ser també patrimoni de la Segona Edat. Prou; però ens és més fàcil als de la Tercera Edat gaudir de l'oci i dedicar-nos a això que en llenguatge quotidià anomenem prendre's les coses amb filosofia. I en relació amb això, és clar, el ritme de vida del vell és molt més pausat i amb temps per a tot.

Però, la veritat és que molts dels qui som vells no ens ho maneguem pas per fer les coses que, de tota manera, hauríem de fer d'una forma més aviat tranquil·la, més aviat lenta, més aviat pausada, de com ho fa la gent més jove que nosaltres.

Parlant de la significació de l'oci davant la diversió, podríem dir que els adults es diverteixen, mentre que els vells -hi ha qui comença a emprar el verb- ociegen. Convertir o treure del substantiu oci un verb ociejar, no sé fins a quin punt és acadèmicament aconsellable o no, però

en qualsevol cas, si no la paraula, el fet hi és. Crec que hi ha un contrast entre la diversió, el “divertissement” escau a la gent que encara és adulta, que té la frenesia de l’adultesa. L’oci, en canvi, és més assossegat i propi del vell.

Això comporta, és clar, l’apreci de la qualitat de vida per damunt de la quantitat dels plaers de la vida; el girament de la mirada i l’estimació de la quotidianitat.

Aquí ens tornem a trobar amb allò dels extrems que es toquen. Ens trobem que els vells i els joves s’assemblen, pel fet que els joves han estat qui ha reivindicat -podem dir que són el subjecte actiu d’aquesta reivindicació- una moral de la quotidianitat, una moral de la vida quotidiana. Un cop va arribar a la seva culminació -i en va ser el fracàs- la Revolució del Maig del 68 a París, hi va haver aleshores una mena de retracció de les apetències dels joves que en aquell moment es pensaven que ho anaven a ser tot i van veure que no aconseguien pas fer-ho tot, i es van replegar, per dir-ho així, a la vida quotidiana i a extreure les virtuts i els goigs de la vida quotidiana.

És, tal com dic, un descobriment dels joves, però qui és més capaç per a gaudir dels petits plaers de la vida de cada dia i prendre el sol als solanells i prendre l’ombra a l’estiu i totes aquestes coses, són evidentment els vells.

Igualment, una virtut que Jean Paul Sartre, un altre francès, va analitzar, és la virtut del que ell va anomenar -ho tradueixo- el despreniment, el “desengagement” de l’obligatorietat a comprometre’s amb les causes i perquè l’altra cara, positiva, de l’“engagement” és el desengatjament o “desengagement”.

Cal comprometre’s quan n’és l’hora, però cal saber-se mantenir després quan fa falta desprendre’s. I els vells saben desprendre’s, saben adonar-se que hi ha coses que són senzillament importants, però no gaire, i que n’hi ha que són senzillament urgents, però no importants, i posar cada cosa al seu lloc només pot ser après amb el despreniment; no pas amb el despreniment en aquest sentit en què estic prenent la paraula, posant, per dir-ho així, un guionet entremig: des-preniment; d’aquí com una seqüela d’això, també el despreniment en el sentit usual de la paraula, la qual cosa és també un consell per als vells: el de ser despresos.

DISPONIBILITAT

Abans, fa una estona, ha estat discutit una mica, simpàticament, si els vells són egoistes o no són egoistes, i, efectivament, hi ha vells que són certament egoistes i d’altres que no ho són. En bona part, els vells que són egoistes ja ho eren abans d’arribar a vells. Però també és veritat que l’egoisme amenaça, és una temptació per al vell. El doctor Garcia-Sabell es referia a això

en uns altres termes, pel fet que el vell tendeix a capficar-se i a convertir la vigilància del propi cos, el tresor del seu propi cos, en tot el que té, i a viure pel seu propi cos.

I, això és una forma, sens dubte, de prensió i, per tant, d'egoisme. I junt amb aquest egoisme, aquesta avarícia, que també és una altra característica, un altre perill que amenaça el vell, allò que solem expressar dient com si s'ho volgués endur tot a la sepultura. Aquesta avarícia de no voler-se desprendre de res, és clar que és un perill del vell, però també és veritat que és una virtut del vell aquest anar-se distanciant de les pompes i de les vanitats d'aquest món i, per tant, ser després.

I semblantment, en estreta relació amb això, hi ha la disponibilitat, aquest no estar ocupat. Hom té la sensació que, en la nostra època, tothom està molt ocupat i ningú no és disponible.

Tingueu present que, en altre temps, els disponibles, els qui eren preparats per ajudar-nos, eren els sacerdots, els directors espirituals. Reconec que em toca una època gloriosa, era una època en què els directors espirituals ja eren en crisi, estaven passant de moda, i encara no havien arribat els psicoanalistes, els psicòlegs, els psiquiatres, etc.

Aquesta va ser, des del punt de vista del lloc de la meva professió en el món, l'època més gloriosa. Estava estrenant, a més, la meva Càtedra i sembla que llavors, als professors de moral, ens venien a consultar les coses més increïbles.

En definitiva, eren les mateixes coses que consultaven als directors espirituals i que hom continua consultant ara als psicoanalistes, etc. Però el que era important, enormement important, és que els directors espirituals, a parer meu, eren gent disponible. No sóc anticlerical i crec, per tant, que ren persones fonamentalment disponibles. No diria pas tant dels psiquiatres, psicòlegs i psicoanalistes; no tinc res en contra seu, però ja hi ha el doble sentit de la paraula professió. Bé, en qualsevol cas, per a nosaltres no era una professió, perquè no vam arribar pas a professar d'això, no vam fer sinó estrenar aquesta tasca d'estar disponibles pels qui ens venien a consultar, els nois i les noies que venien a consultar els seus problemes, i més aviat va passar aquesta època, gloriosa per a nosaltres.

Però el fet que hi hagi persones disponibles és d'una importància cabdal. Estic plenament convençut que els psicoanalistes, psicòlegs i psiquiatres tenen un gran saber, però encara que no el tinguessin, seria gairebé igual. El que és important és que estiguin disponibles perquè les persones els puguin clavar, com se sol dir, el seu "rotllo"; perquè això és fonamental: que puguin anar-hi a parlar i puguin, per tant, desfogar-se i dir les coses que necessiten dir. Avui els joves ja no fan gaire cas als vells, però jo quan era petit, sí.

Aquest paper que exercien primer els directors espirituals i, després, els psicoanalistes, etc., i entremig els professors d'ètica, era acomplert pels vells, i els vells són uns consultors

admirables, i són consultors perquè tenen aquest tresor de saber de la vida, però, sobretot, perquè són disponibles, perquè tenen temps per oferir als altres.

VIURE PELS ALTRES

I arribo ja amb això a la darrera de les virtuts que volia recórrer aquí, i és la virtut del vell d'aconseguir la perfecció moral -ja m'hi he referit abans-, de perfeccionament, de compleció del que ha fet tot al llarg de la vida, de completar la seva tasca moral. I qui més qui menys ha dedicat la seva vida a alguna cosa, sigui quina sigui, a la seva tasca, la qual ha continuat i ha de continuar amb fidelitat, però ara caldrà que faci una inflexió en la seva tasca: treure a aquesta dedicació, aprofitant el despreniment a què abans em referia, l'afany de protagonisme. El vell ha de perdre el seu afany de protagonisme. Cal que s'adoni que ja li ha passat l'hora de ser protagonista, que han de ser uns altres qui el substitueixin en el protagonisme. I que ara la seva perfecció, en el sentit de compleció de la seva tasca moral, ha de consistir molt més a viure per als altres, com deia el professor Ruix-Torres, per a tothom, que no pas per a ell mateix. Aquest capficament, l'amenaça pitjor que destacava el professor Garcia-Sabell en la senectut, podrà ser evitat sempre que l'home visqui en l'època de la vellesa, que és la més qualificada de totes, per als altres i no per a ell mateix.

I acabo confessant-vos que ahir vaig estar a punt de malviure per a mi mateix, perquè em trobava com enfonsat al pou negre de les xacres, i no és possible sentir parlar tan tranquil de la vellesa com a correlat de la mort, etc., oi? Vosaltres, és clar, sou joves, però els qui som vells, naturalment que ho saben per experiència pròpia, però si al damunt ens ho recorden... No descarto pas del tot que la meva crisi d'ahir no tingués res a veure amb la xerrada del professor Garcia-Sabell.

De tota manera, se'm va produir també unes xacres i vaig tenir la impressió que, realment, estava cedint a la senectut i a la decrepitud. Perquè cal que tingué ben present que quatre de nosaltres, quatre ponents, Garcia-Sabell, Folc i Camarasa, el professor Vimort i jo, tenim en aquest simposi una situació ben particular; perquè efectivament, som ponents, i com a ponents som alhora els autors i els recitadors del text no diré pas que siguem "cantautors", però potser sí que ho diria el professor Vimort.

I és que no deveu haver tingut la sort -alguns de nosaltres, sí- de sentir-lo cantar, i cantar igual el repertori d'Editt Piaff que els himnes solemnes dels canonges de la catedral de Lió. Bé, doncs. No diré pas que tots siguem "cantautors", però sí que som recitadors dels nostres propis textos. De manera que ens trobem en aquesta situació de ser alhora actors i autors; però el que és greu no és pas això, sinó que, com a vells que som tots quatre, també som subjecte passiu de tot aquest simposi, és a dir, que també s'hi parla de nosaltres, fins i tot nosaltres mateixos estem parlant de nosaltres, i això és molt arriscat i cal pagar-ho.

Llavors, doncs, us vull dir que aquest matí, anit sí que no, he tingut la sensació d'un petit triomf en això que estic predicant, i és que m'he llevat –no sé si gràcies a les pregàries dels nostres amics organitzadors del Congrés, no ho sé pas–, però m'he llevat tot un altre, completament rejuvenit, alliberat de la senectut i de totes les meves decrepituds, i disposat a venir aquí a reunir-me amb vosaltres, i, per tot plegat, us en demano moltíssimes gràcies, a ells, que suposo que van ser els autors intermediaris si més no d'aquesta curació meva, però també a vosaltres per haver-me escoltat. Moltes gràcies!